

ВІДГУК
офіційного опонента

кандидата економічних наук, доцента Проць Наталії Василівни на дисертаційну роботу **Коваля Василя Михайловича** на тему «Механізми забезпечення фінансової самодостатності територіальних громад в умовах децентралізації», подану на здобуття ступеня доктора філософії спеціальністю 072 «Фінанси, банківська справа та страхування» з галузі знань 07 «Управління та адміністрування»

Актуальність теми.

В умовах фінансової нестабільності та військової агресії рф об'єктивно необхідним є дослідження процесу і наслідків реалізації бюджетної децентралізації та формування науково обґрунтованих шляхів підвищення фінансового забезпечення органів місцевого самоврядування для виконання покладених на них функцій. Тому проблематика забезпечення фінансової самодостатності територіальних громад та вироблення ефективного механізму фінансового забезпечення органів місцевого самоврядування є актуальною та потребує постійного фінансового моніторингу.

Саме на проблематиці формування механізмів забезпечення фінансово спроможної територіальної громади України сфокусовано представлене на опонування дослідження Коваля В.М.

Актуальність дослідження також підтверджується науковим внеском здобувача у науково-дослідну роботу, оскільки дисертація пов'язана з тематикою наукових досліджень кафедри економіки та публічного управління факультету управління фінансами та бізнесу Львівського національного університету імені Івана Франка «Публічне управління у XXI столітті: національна візія та виклики глобалізації» (номер державної реєстрації 0121U110239), в рамках якої здобувачем обґрунтовано наукові засади фінансово-економічної нестабільності та аргументовано особливості її прояву на місцевому рівні; проаналізовано європейські практики зміцнення фінансової самодостатності муніципалітетів та визначено можливості запровадження їх в Україні; на основі запропонованого підходу формалізовано взаємозв'язки між фінансовою самодостатністю та місцевим економічним розвитком.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій сформульованих у дисертації.

Детальне ознайомлення зі змістом дисертації та науковими працями Ковалю В.М. дає змогу робити висновок про те, що більшість наукових положень, висновків та рекомендацій є достатньо обґрунтованими.

Вдало обраний предмет і об'єкт дослідження, визначена мета, яка полягала в поглибленні теоретичних засад, розвитку науково-методичних підходів та обґрунтуванні практичних рекомендацій щодо вдосконалення механізмів забезпечення фінансової самодостатності територіальних громад в Україні, обумовили цілісність дисертаційної роботи. Комплекс завдань, які поставлені та вирішені в роботі, дали змогу здобувачеві логічно структурувати роботу та розкрити її зміст.

Для отримання наукових результатів дослідження дисертантом проведено критичний аналіз наукових джерел з питань теорії місцевих фінансів, децентралізації, криз та місцевого самоврядування. Здобувачем опрацьовано значну кількість наукових праць вітчизняних і зарубіжних вчених, та інших джерел, а саме: законодавчі та нормативні акти України, офіційні статистичні матеріали Державної служби статистики України, аналітичні дані Міністерства фінансів України і Міністерства розвитку громад та територій України, Світового банку та інших міжнародних організацій, дали змогу підтвердити авторські аргументи та зробити обґрунтовані висновки, які мають як теоретичне, так і практичне значення.

Достовірність наукових положень дисертаційної роботи підтверджується опублікуванням їх у наукових фахових виданнях, апробацією на конференціях та використанням у практичній діяльності органів місцевого самоврядування та регіональних органів влади, а також у навчальному процесі Львівського національного університету імені Івана Франка.

Кількість, зміст та обсяг друкованих праць Ковалю В.М. відповідають вимогам щодо опублікування результатів дисертаційного дослідження на здобуття ступеня доктора філософії і дають право автору на публічний захист.

Таким чином, зазначене вище дає підстави робити висновок про самостійно виконане, завершене дослідження, яке відповідає задекларованій темі, меті, базується на власних підходах до виконання визначених завдань.

Практичне значення отриманих результатів.

Основні результати дослідження впроваджено у практичну діяльність ВО ОМС «Асоціація об'єднаних територіальних громад», Департаменту економічної політики Львівської ОДА, Новояворівської міської ради, Куликівської селищної ради, а також у навчальний процес Львівського національного університету імені Івана Франка (підтверджене відповідними довідками – Додатки Ж, З).

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що напрацьовані методичні підходи, висновки і рекомендації формують основу для удосконалення механізмів забезпечення фінансової самодостатності територіальних громад України і можуть бути використані в роботі органів державної влади та місцевого самоврядування при вдосконаленні фінансової політики на локальному рівні та підвищенні ефективності формування і використання власних фінансових ресурсів, напрацюванні якісних програм місцевого економічного розвитку тощо.

Дисертація має практичну значущість для освітньо-наукової програми, а її результати дослідження можуть бути корисними у процесі підготовки здобувачів вищої освіти.

***Новизна наукових положень, висновків і рекомендацій,
сформульованих у дисертації.***

На особливу увагу заслуговують положення наукової новизни, які дисертантом винесено на захист, як такі, що вирішують наукове завдання, пов'язані із поглибленням теоретичних засад, вдосконаленням науково-методичних підходів та механізмів забезпечення фінансової самодостатності територіальних громад в Україні.

Про особистий внесок у розвиток теорії місцевих фінансів може свідчити удосконалені автором змістовні інтерпретації поняття «*самодостатньої громади*», яку запропоновано розглядати з позиції здатності зберігати чи покращувати досягнутий рівень розвитку, забезпечувати достатній рівень надання суспільних благ населенню через використання власних ресурсів на засадах самоорганізації, самоуправління та самофінансування (Р.1, с.33-37) та «*фінансово самодостатньої територіальної громади*» під якою автор пропонує розуміти громаду, яка має дієвий механізм формування та використання фінансових ресурсів, здатна самостійно забезпечувати повноту реалізації суспільних послуг для мешканців, спроможна до саморозвитку в довгостроковій перспективі (Р.1, с.41-43).

Розвинуто теоретичні засади децентралізації через деталізацію підходів до її визначення, конкретизацію *переваг та ризиків для розвитку територіальних громад*, що дало змогу визначити її роль у зміцненні їх фінансової самодостатності (Р.1, с.48-58).

Позитивної оцінки заслуговує вдосконалений автором *науково-методичний підхід до оцінювання фінансової самодостатності територіальних громад*, який передбачає послідовну реалізацію етапів оцінювання, містить розрахунок емпіричних показників та структурних рівнів фінансової самодостатності в розрізі міських, сільських, селищних територіальних громад (Р.2, с.110-114). Практичне застосування такої розробки дозволяє оцінювати здатність громад до саморозвитку.

Вагомим здобутком і результатом проведеного дослідження можна вважати вдале застосування *економіко-математичного моделювання*, що дозволило *встановити та обґрунтувати причинно-наслідкові зв'язки між фінансовою самодостатністю територіальних громад та їх місцевим економічним розвитком* (Р.3, с. 171-187). Це дозволяє поглибити комплексне розуміння процесів та чинників зміцнення фінансової самодостатності територіальних громад як основи їх стійкого розвитку.

Отримали подальший розвиток і представляють практичний інтерес пропозиції щодо вдосконалення механізмів забезпечення фінансової самодостатності територіальних громад в Україні в частині: конкретизації заходів з розширення повноважень ОМС з адміністрування місцевих податків та зборів; оновлення методики розрахунку горизонтального вирівнювання податкоспроможності місцевих бюджетів; розширення прав громад у доступі до інвестиційних ресурсів; унормування інституційних основ завершення реформи децентралізації, які сприятимуть вдосконаленню системи контролю за використанням бюджетних коштів, зміцненню фінансової самодостатності та покращанню якості публічних послуг (Р.3, с.159-169).

Загалом, сформульовані у дисертації висновки та пропозиції сформульовані коректно, характеризуються науковою новизною, мають теоретичне і практичне значення.

Повнота викладу результатів дослідження в наукових публікаціях, зарахованих за темою дисертації.

Основні наукові положення та висновки дисертаційної роботи опубліковані в достатній кількості та повною мірою відображають зміст роботи.

За результатами виконання дослідження опубліковано 15 наукових праць, у тому числі: 11 статей у наукових фахових виданнях (з яких одна – у науковому періодичному виданні, проіндексованому у базах даних Web of Science і Scopus) та 4 наукові праці, в яких додатково відображено наукові результати дисертації. Загальний обсяг наукових праць, опублікованих автором особисто – 9,81 д. а. Результати дослідження доповідалися на 4 науково-практичних конференціях.

Зміст опублікованих наукових праць здобувача, які зараховані за темою дисертації та профіль друкованих видань відповідають чинним вимогам до висвітлення отриманих результатів дисертаційної роботи на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 072 «Фінанси, банківська справа та страхування».

Структура та обсяг дисертації.

Структура дисертаційної роботи Ковалю В.М. є цілісною, логічною та завершеною. Робота викладена з використанням коректного наукового стилю. Всі розділи наукового дослідження змістовно пов'язані між собою, що забезпечує

цілісне сприйняття заявленої проблематики дослідження відповідно до теми та мети дослідження.

Дисертація має класичну структуру, складається із анотацій (українською і англійською мовами), списку публікацій здобувача за темою дисертації, вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Основний текст дисертації, який викладено на 198 сторінках, містить 15 таблиць і 45 рисунки. Список використаних джерел має 209 найменувань на 24 сторінках. Додатки розміщено на 33 сторінках.

Оформлення роботи відповідає вимогам МОН України до кваліфікаційних наукових робіт на здобуття ступеня доктора філософії відповідно до Наказу МОН України від 12 січня 2017 р. №40 «Про затвердження вимог до оформлення дисертації».

У вступі обґрунтовано актуальність теми дисертації, сформульовано мету й основні завдання, визначено об'єкт, предмет, методи дослідження, охарактеризовано інформаційну базу, наведено наукову новизну, практичне значення одержаних результатів, їх апробацію та особистий внесок здобувача.

У першому розділі дисертації досліджено наукові підходи до визначення сутності поняття «самодостатність» та виокремлено філософський, психологічний, соціологічний, управлінський, соціо-економічний (рис. 1.1, с.28); ознаки територіальної громади територіальну; економічну/майнову; інтеграційну; політичну; історично-культурну самобутність (с.32); досліджено місце самодостатності територіальної громади у системі взаємозв'язків «самодостатність – саморозвиток – самоорганізація – самофінансування - самоуправління» (рис. 1.2, с.34). Заслуговує на увагу дослідження концептуальних основи функціонування територіальної громади в контексті досягнення самодостатності (с.38); досліджено сутність її типи, форми, принципи, переваги і ризики децентралізації (Р.1, с.51- 61). Автором проведено ретроспективний аналіз дослідження кризових явищ та систематизовано розуміння сутності понять «криза», «економічна криза», «фінансова криза»; виявлено взаємозв'язок фінансової кризи, фінансової нестабільності та фінансової самодостатності, визначено зовнішні та причини виникнення кризових явищ (Р.1, с.70-72).

В другому розділі представлені розроблені в дисертації методики та методичні підходи до проведення оцінки фінансової самодостатності територіальних громад та рейтингування територіальних громад з врахуванням параметрів економічного розвитку та рівня ефективності використання фінансового потенціалу (Р.2, с.105-125). Практичне застосування даної методики сприятиме виробленню стратегічних пріоритетів місцевого економічного розвитку територіальних громад.

В третьому розділі автором здійснено обґрунтування механізмів забезпечення фінансової самодостатності територіальних громад; проведено моделювання взаємозв'язку фінансової самодостатності та місцевого

економічного розвитку у розрізі трьох складових: привабливості інвестиційного клімату, розвитку підприємництва та добробуту населення; запропоновано застосування європейських практик з метою зміцнення фінансової самодостатності територіальних громад за рахунок податків на економічну діяльність та розвитку ринку місцевих запозичень.

У загальних висновках та висновках до розділів зроблено узагальнення проведеного дослідження та викладено основні його наукові та практичні результати. Висновки до дисертації добре кореспондуються із завданнями дослідження.

Додатки дисертації містять допоміжні матеріали, які розширюються зміст роботи та дозволяють краще зрозуміти методику проведених досліджень конкурентоспроможності територіальних громад та їх організаційно-економічного забезпечення.

Відсутність (наявність) порушень академічної доброчесності.

Ознайомлення із дисертацією та науковими працями Ковалю В.М. дає підстави стверджувати, що автором дотримано принципи та норми академічної доброчесності. Використання положень, праць та висловлювань інших авторів містять відповідні коректні посилання на першоджерела для текстових та ілюстративних запозичень.

Академічний плагіат та фабрикація відсутні, порушень академічної доброчесності не виявлено.

Зауваження та дискусійні положення дисертаційної роботи.

Не зменшуючи практичної цінності, значимості та достатньо високого рівня дисертаційної роботи дисертаційну роботу Ковалю В.М., слід звернути увагу на окремі дискусійні положення, які потребують додаткових пояснень та уточнень, а саме:

1. Автором зазначено, що традиційно у фінансовій науці елементами механізму прийнято вважати фінансовий механізм методів, важелів, інструментів формування та використання фінансових ресурсів, узгоджена взаємодія яких сприяє зміцненню фінансової основи ОМС, нарощенню внутрішнього потенціалу (Р. 1, с. 44). Для поглиблення дослідження та візуалізації теоретичних засад, на нашу думку, доцільно було б більше чіткіше деталізувати елементи механізму саме фінансової самодостатності територіальних громад.

2. В дисертації розроблено науково-методичний підхід до оцінювання фінансової самодостатності територіальних громад з покроковою деталізацією етапів, чітким розрахунком показників та рівнів фінансової самодостатності міських, сільських і селищних громад (рис. 2.13, с.108-114), що дозволило автору отримати цікаві висновки про спроможність громад до саморозвитку.

Водночас, на нашу думку, для посилення практичної спрямованості дана методика потребує довершеності з виокремленням підсумкового етапу, який би включав: а) характеристику результатів оцінювання; б) визначення додаткових напрямів і резервів підвищення фінансової самодостатності територіальних громад.

3. Потребує детальнішого обґрунтування пропозиція автора, щодо внутрішнього розподілу надходжень від ПДФО 60/40 за місцем ведення діяльності та за місцем проживання найманого працівника. В даному випадку постає інша проблема, що вимагає законодавчого врегулювання самого поняття та ведення обліку проживання фізичних осіб...

4. Заслуговують на увагу пропозиції автора щодо розширення можливості мобілізації фінансових ресурсів шляхом розширення рівних прав громад в доступі до інвестиційних ресурсів, дозволивши здійснювати муніципальні запозичення не лише міським територіальним громадам, але і сільським та селищним (с.168-169), Це, звичайно, є позитивним моментом та відповідає принципам Європейської Хартії про місцеве самоврядування. Однак, дана пропозиція потребує детальнішого обґрунтування. Які умови здійснення місцевих запозичень, коли більшість територіальних громад є дотаційними, і не мають взагалі бюджету розвитку тобто є неплатоспроможними? Хто буде гарантування місцеві боргові запозичення?

5. Автором запропоновано внести правки до ст. 98,99 БКУ, де вказати, що «горизонтальне вирівнювання ... з урахуванням бюджету м. Києва», що дозволить збільшити обсяги базової дотації для місцевих бюджетів і зменшить реверсну дотацію та дасть змогу мінімізувати дефіцит бюджетів. Однак якщо в розрахунок індексу податкостроможності враховувати ПДФО м. Києва, то збільшиться кількість територіальних громад, які будуть отримувати базову дотацію, тоді постане друга проблема ефективності даного підходу до вирівнювання бюджетів територіальних громад, оскільки навіть ті бюджети, які сьогодні перераховують реверсну дотацію стануть дотаційними. Наступним завданням стане зміна методики фінансового вирівнювання.

6. В роботі автор наводить та обґрунтовує пропозиції щодо вдосконалення механізмів забезпечення фінансової самодостатності територіальних громад, через адміністрування місцевих податків та зборів, оновлення методики розрахунку горизонтального вирівнювання податкостроможності місцевих бюджетів, розширення прав громад у доступі до інвестиційних ресурсів тощо (с.159-169). Не заперечуючи такої позиції автора, варто було б приділити уваги ще іншим джерелам фінансових ресурсів, наприклад, неподаткового характеру (оренда комунального майна чи надання під заставу кредиту або «зелені та інфраструктурні» облигації (що актуально для повоєнного відновлення), або доходам від участі у спільних проектах,

отримання міжнародних грантів тощо, що сприятиме підвищенню фінансової самодостатності територіальних громад.

Загальний висновок.

Дисертаційна робота Ковалю Василя Михайловича є завершеною, логічно побудованою самостійною працею, в якій отримано науково обґрунтовані результати дослідження, які розв'язують поставлені наукові завдання. Робота виконана на достатньо високому науково-методичному рівні, містить наукову новизну, відповідає принципам академічної доброчесності.

Тема і зміст дисертаційної роботи відповідають спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування», а обсяг та оформлення - чинним вимогам, які ставляться до такого виду наукових робіт.

Зважаючи на зазначене вище, вважаю, що за актуальністю теми, змістом, повнотою вирішення поставлених завдань, науковою новизною і практичною значущістю отриманих результатів та фаховим спрямуванням, дисертаційна робота «Механізми забезпечення фінансової самодостатності територіальних громад в умовах децентралізації» відповідає вимогам п.6-9 Постанови Кабінету Міністрів України № 44 від 12.01.2022 р. «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», а її автор – Коваль Василь Михайлович, заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 072 «Фінанси, банківська справа та страхування».

Офіційний опонент:

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри фінансів
Волинського національного
університету імені Лесі Українки

Наталія ПРОЦЬ